

TACİKİSTAN

PAZAR BİLGİLERİ

T.C.
Ticaret Bakanlığı
Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği
Genel Müdürlüğü

İçindekiler

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI	3
2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ	8
3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER	10
4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER.....	12
5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŐ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	14

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

Dış Ticaret Mevzuatı (İthalat Rejimi, İhracat Rejimi)

Tacikistan dış ticaret mevzuatı, liberal bir görünüm sergilemektedir. Gümrük vergisi ortalaması %8,1'dir. Tacikistan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesidir. Gümrük vergileri DTÖ ile uyumluluk sergilemektedir.

Tacikistan'da dış ticaret erbabı, ithalat ve ihracat işlemleri için devlet kurumlarına çok sayıda çeşitli belge ve bilgi sağlamak zorunda kalmaktadır. Ülke, kısmen yenilenen bir devlet lisanslama sistemine sahiptir. İthalat ve ihracat rejiminin karmaşıklığını gidermek ve DTÖ kurallarına uyumlu hale getirmek amacıyla Tacikistan Cumhuriyeti Gümrük İdaresi nezdinde "Tek Pencere Merkezi" kurulmuş bulunmaktadır. İthalat, ihracat ve transit işlemleri ile ilgili bu merkeze ülkenin 11 devlet idaresi ve 1 sivil toplum kuruluşu dâhil edilmiştir. Ülkenin ithalat ve ihracat rejimi ile ilgili alınan karar ve uygulamalara ilişkin belge ve bilgiler "Tek Pencere Merkezine" elektronik ortamda yapılan müracaatla karşılanmaktadır.

Tek Pencere Merkezine Erişim Adresi: (<https://www.swcustoms.tj>)

Tacikistan'ın ithalat prosedürü ile ilgili detaylı bilgi ve GTİP bazında zorunlu belgelendirmeye tabi ithal edilecek eşyaların listesine <https://tajtrade.tj/?l=en> linkinden ulaşılabilir.

Gümrük Vergileri

Tacikistan, 2013 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesi olmuş ve gümrük mevzuatı ile kodlama sistemini DTÖ ile uyumlu hale getirmiştir. Ülkede uygulanan gümrük vergileri %0 ile %30 arasında değişmektedir.

Öte yandan, gümrük vergilerinin yüksek olması nedeniyle Tacikistan'a yapılan ihracatta "çifte fatura düzenlenmesi" hususu ile karşılaşmakta olup Tacikistan Gümrük İdaresi söz konusu uygulamanın neden olduğu vergi kaybını azaltmak için "referans fiyat uygulaması"na başvurmaktadır. Bu kapsamda, Gümrük İdaresi tarafından GTİP ve ülke bazında hazırlanan referans fiyatlar esas alınmakta olup ithal edilen malın beyanname veya fatura değerinin referans fiyattan az olması durumunda belirlenmiş referans fiyatlar üzerinden vergilendirme yapılmaktadır.

Eylül 1993'te BDT üyeleri (Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan) tek ekonomik bölge oluşturma amacıyla Ekonomik Birlik Kurulması Hakkında Anlaşmayı imzalamıştır.

Bu çerçevede BDT-STA'sına taraf olduğu için BDT ülkelerinde üretilen ve menşe belgesine sahip olan mallara Tacikistan'da gümrük vergileri, eş etkili vergiler, ithalat kotası ve kontenjanı veya ihracat önlemleri (vergi veya kota) uygulanmamaktadır. Mobilya, video, televizyon cihazları, kişisel bilgisayarlar ile söz konusu elektronik cihazların aksesuarları muafiyet kapsamındadır.

İç Vergiler ve Oranları

Vergi mevzuatının yerine getirilmesi ve uygulanması, bütçeye vergilerin tam ve zamanında akışı hususunda vergi mekanizmasının oluşturulması, vergilendirme konusunda yasa ve yasa hükmünde mevzuatın hazırlanması ve bunun dışında diğer ülkeler ile vergi anlaşmaları yapılması, vergi mevzuatının değişikliği ve yenilenmesi durumunda mükellefleri bilgilendirmek ve mükellef hakları konusunda aydınlatmak Vergi Komitesinin ana faaliyet alanlarından.

Öte yandan, motorlu taşıt vergileri, İçişleri Bakanlığına bağlı Devlet Otomobil Teftiş Kurulu tarafından tahsil edilmektedir.

Vergi düzenlemelerine "Vergi Kanunu"nda yer verilmiştir. Ülkede, sahip olunan mülk, gelir, kar, mal ve hizmet dağıtımına ilişkin ticari işlemler, teslim edilen mal ve hizmetlerin değerleri ve ithal edilen mallar vergilendirmeye tabidir. Vergi mevzuatında, genel vergilendirmenin yanı sıra, özel vergi rejimleri ve basitleştirilmiş vergi rejimleri de oluşturulmuştur.

Özel vergi rejimleri; (i) serbest ekonomik bölgelere ilişkin vergi rejimi; (ii) değerli kağıtlar piyasası işletmelerine yönelik vergi rejimi; (iii) patent veya sertifikaya dayalı girişimcilik faaliyetinde bulunan kişilerin vergilendirilme rejimi;

Basitleştirilmiş vergi rejimleri; (i) küçük işletmeler için basitleştirilmiş vergi rejimi; (ii) tarım ürünü üreticileri için basitleştirilmiş vergi rejimi; (iii) kumar işletmeleri için basitleştirilmiş vergi rejimi; (iv) kümes hayvanları yetiştiriciliği, balık yetiştiriciliği ve yem üreticileri için basitleştirilmiş vergi rejimi; (v) inovasyon ve teknoloji faaliyetleri için basitleştirilmiş vergi rejimi olarak düzenlenmiştir.

Tacikistan'da firmalar ulusal ve yerel düzeyde olmak üzere vergilendirilmektedir. 01.01.2022 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren, 2021 yılı sonunda revize edilen, "Vergi Kanunu"nda vergi kolaylıklarına gidilerek ulusal düzeydeki vergiler sekizden altıya ve yerel düzeyindeki vergiler ikiden bir düşürülmüştür. Ülkede uygulanmakta olan standart KDV oranı revize edilen vergi kanununa göre %18'den %15'e düşürülmüştür. Bu oran sırasıyla 1 Ocak 2024 senesinde %14 ve 1 Ocak 2027 senesinde ise %13'e düşürüleceği bilinmektedir.

Yabancı sermayeli şirketler üretim faaliyeti için %13 ve diğer faaliyetler için %18 oranında ulusal düzeyde kurumsal gelir vergisine tabidir.

İthalatta ve iç tüketimde Katma Değer Vergisi %14 olarak uygulanmaktadır.

Tacikistan'da farklı vergi türleri bulunmakta olup ulusal ve yerel düzeyde ön plana çıkan vergi türleri aşağıda yer almaktadır.

Ulusal Düzeyde Vergiler	Yerel Düzeyde Vergiler
1- Gelir vergisi [Özel Kişiler (%12), Tüzel Kişiler (%18)]	1- Mülk vergileri
2- Katma değer vergisi (%14)	(Gayrimenkul, toprak ve araç vergisi)
3- Tüketim vergisi	
4- Doğal kaynak vergileri	
5- Sosyal vergi	
6- Birincil alüminyum satış vergisi (%3)	

Tacikistan'da yerleşik kişilerin yanı sıra, ülkede yerleşik olmayan ama daimî işyeri statüsünde bulunan işletmeler de vergilendirilmektedir. Yerleşik olmayanların (yabancı firmaların) ülkede girişimcilik faaliyetinde bulunduğu sabit mekân yabancıların daimi işyeri olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda temel olarak; (i) imalat, işleme, kaplama, paketleme ve mal dağıtım faaliyetlerine ilişkin yerler, (ii) şube, ofis, bölüm, temsilcilik, büro, müdürlük, acente, fabrika, dükkân, depo gibi yönetim yerleri daimi işyeri olarak kabul edilmektedir.

Mükelleflerin vergi otoritelerine kayıt yaptırma zorunluluğu bulunmaktadır. Vergi kaydının, devlet kaydının yapıldığı tarihten sonra en geç 30 takvim gününde yapılması gerekmektedir. Vergi otoritesi başvuruyu 10 takvim günü içinde sonuçlandırmak ve kayıt sertifikasını mükellefe vermek zorundadır. Bu işlemlerin sonucunda mükellefe vergi kimlik numarası (TIN) verilir.

Ülkede vergiler ulusal para birimi olan Tacikistan Somonisi ile ödenmek zorundadır.

Ürün Standartları ile ilgili Uygulamalar

Tacikistan'da standardizasyon ve belgelendirme ile ilgili yetkili tek kurum Tacikistan Standardizasyon, Metroloji, Sertifikasyon ve Ticari Denetleme Ajansı (TAJİKSTANDART)'dır.

Anılan kurum tarafınca uygulanmakta olan belgelendirme sistemleri aşağıda sayılmıştır.

- ISO 9001-2015 Kalite Yönetim Sistemi Belgelendirmesi
- ISO 14001-2015 Çevre Yönetim Sistemi Belgelendirmesi
- OHSAS 18001-2007 ve İç Kontrol Sistemi Belgelendirmesi
- HACCP Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları Sistemi Belgelendirmesi
- ISO 22000-2018 Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi Belgelendirmesi

Tacikistan Cumhuriyeti'nde ISO 22000 ve HACCP standartlarının etkin bir şekilde uygulanması için bir mevzuat çalışması yapılmış ve "Gıda Ürünleri Güvenliği Hakkında Kanun" kabul edilmiştir.

Ayrıca adı geçen kurum tarafından ülke genelindeki tüm işletmelerin ürün güvenliği denetimleri de gerçekleştirilmektedir.

Test Etme, Muayene ve Belgelendirme

Tüm tahliller TAJIKSTANDART laboratuvarlarında test edilmekte ve TJCT (Tacik Standard) uygunluk sertifikasıyla belgelendirilmektedir.

Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme

Etiketleme kuralları malın niteliğine göre çeşitlilik göstermektedir. Fiiliyatta etiketlerin Rusça olmasına rağmen, yasal olarak tüm etiketler Tacikçe olmak zorundadır. Etiketle ürünün adı, üretici bilgileri, menşe ülke ve bazı durumlarda kullanma koşullarının belirtilmesi gerekmektedir. Ürünlerin etiketlenmesi Tacik ithalatçının sorumluluğundadır.

Teknik Engeller

Tacikistan'da teknik ticari engeller özellikle alkol ve tütün mamulü ithalatındaki kota sınırlamalarının yanı sıra insan sağlığı, hayvan sağlığı, bitki sağlığı ve çevre güvenliğini kapsamakta olan DTÖ kuralları ve Uluslararası Standartlar çerçevesinde uygulanmaktadır.

Piyasaya arz edilen tüm ürünlerin güvenli ve kaliteli olmasını sağlamak ülkelerin en temel öncelikleri arasındadır. Bu amaçla, ürünlerin uyması gereken teknik kriterler (standartlar ve teknik düzenlemeler) ile ürünlerin bu kriterlere uygun üretildiğini belgeleyen uygunluk değerlendirmesi işlemlerine günümüzde daha fazla başvurulmaktadır. Standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi prosedürleri, sınai, ekonomik ve ticari gelişmeye katkıda bulunan, insan can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan, modern ekonominin ve standardizasyon sisteminin temel taşlarıdır.

Bununla birlikte, standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi işlemleri çoğu zaman insan sağlığı ve güvenliği gibi meşru amaçların ötesinde ticarete teknik engeller olarak adlandırılan ve uluslararası ticaretin serbest akışını olumsuz etkileyen engellere yol açmaktadır. Uluslararası kabul görmüş standartlardan farklı teknik kriterler belirlenmesi ve gerektiğinden katı test ve belgelendirme işlemlerinin zorunlu kılınması bu alandaki en önemli sorunlardır. Şeffaf bir şekilde kabul edilmeyen ve uygulanmayan bu düzenlemeler ihracatçı firmalar açısından ek külfet ve maliyetlere de yol açmakta ve rekabet edebilirliklerini güçleştirmektedir. İhracatta karşılaştığımız ticarete teknik engellerin önlenmesi, sürdürülebilir ihracat artışının sağlanması açısından da önemlidir.

Bu kapsamda, T.C. Ticaret Bakanlığı Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü internet sayfasında konu ile ilgili ayrıntılı bilgi mevcuttur (<https://teknikengel.gov.tr/>). Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesi, ihracatçılarımızın ticarete teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede; ihracata konu ülkenin ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ihtiyaç duyulan ülke mevzuat ve uygulamaları hakkında ilave bilgiler Bakanlığımızdan talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan ticarete teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik suretiyle ilgilenilen ülke

ve ürün gruplarına ilişkin taslak düzenlemeler e-posta ile günlük olarak gönderilmektedir. Ayrıca, firmalarımız ihracatlarını olumsuz etkileyebilecek diğer ülke düzenlemelerini taslak aşamasında öğrenip yorum yapabilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik ücretsizdir.

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

Fikri ve sınai mülkiyet hakları, Tacikistan Cumhuriyeti Anayasası'nın 40. Maddesi, Tacikistan'ın da 1994 yılında üyesi olduğu Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü-WIPO'nun Markaların Uluslararası Tesciline İlişkin Madrid Anlaşması ve 2013 yılında üyesi olduğu Dünya Ticaret Örgütü WTO sisteminin temel anlaşmalarından biri olan TRIPS Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması çerçevesinde koruma altındadır.

Ayrıca, menşe ülkesi ürününün Tacikistan devlet fihristine tescil edilmesi için Tacikistan Ekonomik Kalkınma ve Ticaret Bakanlığı nezdinde Ulusal Patent ve Bilgi Merkezinde marka ve ürünün tescil edilerek fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması söz konusudur. Başvurular Kurumca yetkilendirilmiş patent müşavirleri aracılığı ile gerçekleştirilmektedir.

Yetkili merci iletişim bilgileri ve adresi;

Ulusal Patent ve Bilgi Merkezi Devlet Müessesesi

Aynı Sokak 14 A,

Duşanbe, Tacikistan. 734042

Tel: +992 93 172 9999/+992 98 903 2222

Web: <http://kdpt.tj/>

Dağıtım Kanalları

Tacikistan'da ticari malların temini ve ulaştırması büyük oranda büyük çaplı distribütör ve toptancılar aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Distribütör ve toptancılar yoğun olarak Başkent Duşanbe ve Sughd Bölgesi Khujand şehrinde faaliyet göstermektedir.

Ülkede en yaygın olarak üretici-toptancı-perakendeci-nihai tüketici kanalı kullanılmaktadır. Toptancılar ürünleri üreticiden satın alıp perakendecilere veya nihai tüketicilere satmaktadır. Ülkede sanayi üretimi gelişmemiş olması ve yeterli ham madenin bulunmaması nedeniyle hemen hemen her kalemde ithalata bağlıdır. İthalatçılar tarafından da yaygın olarak kullanılmakta olan ithalatçı-toptancı-perakendeci-nihai tüketici kanalı geçerlidir. Tacikistan'ın başkenti Duşanbe dışında Khujand-Bokhtar-Hisar-Kulob gibi şehirlerde büyük pazar yerlerinde hem toptancı hem de perakendeciler ürün dağıtımını gerçekleştirmektedirler. Başkent Duşanbe'de gıda ürünleri temini için Mehirgon ve Farovon, tekstil ve ev eşyaları için Korvon ve inşaat malzemeleri için Kuşoniyon pazarı ana dağıtım yerleridir.

Tüketici Tercihleri

Tacik tüketici tercihleri teknolojide meydana gelen değişimlerin de etkisiyle farklılaşmakta ve tüketim kültürü yaygınlaşmaktadır. Bilgiye erişim arttıkça karar alma sürecinde diğer tüketiciler ile ürün uzmanlarının görüşleri öne çıkmakta, tüketiciler bilinçli tercihte bulunmaya özen göstermektedir. Bu suretle tüketiciler hızlı karar vermeye yönelmektedir.

Gelir düzeyi düşük olan tüketicilerin bazen daha ucuz malları tercih ettiği de bilinmektedir. Televizyon kanallarının tüketici tercihlerindeki reklam etkisi hala devam etmekle beraber bu etki geçmişe göre azalmaktadır. Görsel, billboard, reklam panolarında sergilenen ünlü marka ve firmaların görselleri Tacik tüketici algısını son zamanlarda değiştirmektedir.

Tacik halkı arasında Türk malının kaliteli olduğu algısı oluşmuştur. Bu husus ihracat potansiyelimiz açısından önemli bir üstünlük olarak değerlendirilmektedir.

Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

Tacikistan'da en yaygın kullanılan satış teknikleri, doğrudan pazarlama, ağızdan ağıza pazarlama ve dijital pazarlamadır.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte insanlar arasındaki iletişim de global boyutlara taşınmıştır. Vermek istediğiniz bir mesajı saniyeler içerisinde dünyanın herhangi bir yerine ulaştırmak mümkün bulunmaktadır. Yüksek hız ve etkiyi yakalamak isteyen markalar, geleneksel pazarlamanın etkisinin azalmasıyla dijital pazarlamaya yönelmiştir. Sosyal medya vasıtasıyla tüm markalar hızla yayılmaktadır.

Belli bir hayat tarzına erişimi hedefleyen tüketici için ürün özelliği ve marka deneyimi öne çıkmaktadır. Teknolojinin etkisiyle farklı ülkelerden ürün temini yoluna gidilebilmektedir. Diğer taraftan, tüketim kültürünün etkisi, ürün çeşitliliğinin artması, alışveriş merkezlerinin çoğalması gibi unsurlar tüketicilerin tercihini farklılaştırabilmektedir.

Kamu İhaleleri

Tacikistan'da yabancı şirketlerin teklif sunabileceği uluslararası bazda ihale duyuruları Tacikistan Devlet Mülkleri Yönetimi ve Devlet Yatırım Komitesi web sitesinde ilan edilmektedir. (<https://investcom.tj/tenders.html>)

Tacikistan'daki enerji projelerine yönelik ihaleler, Tacikistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Nezdinde Enerji Tesisleri İnşaatı Proje Yönetim Grubu web sitesinde ilan edilmektedir. (<http://www.energyprojects.tj/index.php/en>)

Ayrıca, ihalelere finansal destek sağlayan IMF, ADB, IsDB, EBRD, WB, IFC, KfW vb. uluslararası kuruluşların resmi web sayfalarından da ulaşmak mümkün bulunmaktadır.

Diğer taraftan ilgili kamu idarelerince yayınlanan çoğunlukla yerel nitelikteki ihalelere <https://www.zakupki.gov.tj> ve <http://eprocurement.gov.tj> web sitelerinden takip etmek mümkün bulunmaktadır.

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

Tarım ve Hayvancılık

Tarım;

Tacikistan topraklarının sadece %7'si tarıma elverişlidir. Tacikistan ekonomisinde tarım sektörünün GSYİH içindeki payı %24,6 olup sektörün yıllık ortalama büyüme hızı %7'dir. Ülke nüfusunun %70'i kırsal alanda yaşam sürdürmekle birlikte, toplam nüfusun %60'ı, yaklaşık 900 bin hektarlık elverişli alanda, tarım ürünleri yetiştirmektedir. Ayrıca, 40 bin hektar alanda bağcılık yapılmaktadır.

2023 Yılında 861,4 bin hektar ekim alanda tarım ürünleri ekilmiştir. Ekilen ürünlerin; 392,6 bin hektarını tahıl, 202,6 bin hektarını endüstri zirai ürünler, 55,5 bin hektarını patates, 73,2 bin hektarını sebze, 22,6 bin hektarını kabakgiller ve 114,7 bin hektarını hayvan yemi için kullanılan zirai ürünler oluşturmaktadır.

Ülkedeki alt yapının gelişmemiş olması nedeniyle, sahip olduğu ihracat potansiyeli tam olarak değerlendirilememektedir.

Hayvancılık;

Kırsal alanda yaşayan nüfusun %10'u hayvancılıkla uğraşmakta, 3,5 milyon hektarlık alan mera statüsünde olup ülkenin 5,5 milyon küçükbaş, 3,5 milyon büyükbaş hayvan varlığı bulunmaktadır.

Sanayi

Tacikistan sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı 2023 yılının tamamı dikkate alındığında bir önceki yıla göre %12 oranında büyüme sergileyerek %16,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Sanayi sektörünün dağılımı ise %28 maden, %24 gıda, %17 elektrik enerjisi, %8,6 inşaat sanayisi, %7,9 oto sanayi, %5,5 hafif sanayi, %5 pamuk temizleme sanayisi, %1,1 kömür sanayi, %0,7 basım matbaa, %0,4 su temini ve %0,3 petrol ve gaz sanayisine tekabül etmektedir.

Tacikistan'da ağır sanayi içerisinde alüminyum üretimi başı çekmektedir. Duşanbe'nin doğusunda Özbekistan sınırına yakın Tursunzade şehrinde bulunan Tacikistan Alüminyum Fabrikası-TALCO ülkedeki en büyük sanayi kuruluşudur. 1975 yılında faaliyete başlayan ve Tacikistan'daki elektrik arzının %40'ını tek başına tüketmekte olan bu tesis, Orta Asya'daki en büyük alüminyum fabrikası olmakla kalmamakta aynı zamanda dünyadaki en büyük 10 ham alüminyum üretim tesisi arasında yer almaktadır. Yıllık 517 bin ton üretim kapasitesine sahip fabrikada ham alüminyum ve basit alüminyum ürünlerinin üretimi yapılmaktadır.

Hizmetler

Tacikistan ekonomisinde hizmet sektörünün 2023 yılı GSYİH içindeki payı %17,5 olmuştur. Ülke hizmet sektörünün ana dalları turizm, gastronomi, sağlık, bankacılık, sigortacılık, avukatlık, eğlence, taşıma vb. faaliyetlerden oluşmaktadır.

Madencilik

Tacikistan'da antrasit kömürü, antimon, bizmut, bor, bakır, değerli taşlar, altın, demir cevheri, kurşun, mangan, molibden, doğal gaz, nikel, petrol, fosfor, tuz, gümüş, stronsiyum, kalay, tungsten, uranyum ve çinko gibi yaklaşık 50 çeşit mineralleri ihtiva eden 700'den fazla maden yatağı bulunmaktadır.

Ülkede üretilen metal ve metal ürünleri, alüminyum, antimon, altın, kurşun cevheri, cıva ve gümüşdür. Üretilen endüstriyel mineraller ise; çimento, jips, nitrojen ve tuzdur. Ülkenin önde gelen mineral yakıtları arasında, kömür, doğal gaz ve petrol yer almaktadır.

Dağlık bir coğrafyaya sahip olan Tacikistan yeraltı kaynakları ve madencilik alanlarında yatırımcılara fırsatlar sunmaktadır. Ülkede, Konimansur rezervi gümüş, bakır, kurşun, çinko, sülfürik asit ve inşaat malzemeleri; Maikhura rezervi ise tungsten, bizmut ve çinko bakımından zengin rezervlere sahiptir.

Tacikistan'ın metaller, nadir toprak elementleri ve uranyum dâhil olmak üzere çok sayıda maden kaynaklarına sahip olduğu bilinmektedir. Geçtiğimiz on yıl boyunca ülke, mineral endüstrisini canlandırmak ve mineral üretimini artırmak için çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Ancak ülke, endüstriyel sektörü destekleyecek enerji üretimine sahip olmadığından, üretim istenilen seviyeye ulaşamamaktadır.

Enerji

Ülkedeki üretim düzeyi ve sanayi kapasitesi son derece düşüktür. Tacikistan ihracatının başlıca kalemlerinden biri olan elektrik enerjisi 2023 yılı üretimi 21,9 milyar kWh olmuştur. Ülke ürettiği elektriği komşu ülkelerden Afganistan, Özbekistan ve Kazakistan'a ihraç etmiştir.

Tacikistan, Orta Asya su kaynaklarının %60'ına sahiptir. 527 milyar kWh hidroelektrik enerji potansiyeline sahip olan Tacikistan'da hâlihazırda bu enerji potansiyeli yeterince kullanılamamaktadır.

Orta Asya'nın en büyük hidro-enerji kaynaklarına sahip olan Tacikistan'da, başta hidroelektrik santralleri olmak üzere enerji alanındaki yatırımlar ön plana çıkmaktadır. Tacikistan hidro-enerji kaynakları açısından 8. sırada yer almasına rağmen, söz konusu kaynakların sadece %6'sını kullanmaktadır. Bu kapsamda tamamlandığında dünyanın en yüksek barajı özelliğini taşıyacak olan her biri 600 MW kapasiteli 6 üniteden oluşacak 3.600 MW'lı Roghun Hidro Elektrik Santralinin son ünite inşaat çalışmasının 2029 yılında tamamlanarak kullanıma verilmesi planlanmaktadır. Proje tamamlandığında yılda 13 milyar kWh elektrik üretilmesi planlanmakta olan HES'in ürettiği elektriğinin büyük kısmı Çin, Afganistan ve Pakistan'a satılacağı öngörülmektedir. Roghun barajının yanı sıra ülkede çok sayıda küçük ölçekli hidro-elektrik santrallerinin yapımına önem verilmektedir. Tacikistan ekonomisinden kaynaklanan nedenlerden dolayı ülkedeki enerji projeleri, diğer yatırım projeleri gibi, büyük ölçüde uluslararası kuruluşlar ve yabancı ülkelerin teknik yardım kuruluşları tarafından finanse edilmektedir.

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

İş Kültürü

Kurumlararası iş ve ilişkilerde, görüşmelerde, telefonda konuşmada, yazışmalarda, imzalarda, davranışlarda, kabullerde, ziyarette, karşılamada, ağırlamada; düzey eşitliği, denklik ve mütekabiliyet esastır.

Kamusal ve sosyal alanda; selam vermek, hitap etmek, tanıtmak, tokalaşmak, ayakta durmak/oturmak, telefonda konuşmak, giyinmek, yemek, çay ve kahve içmek, hediye alıp vermek, teşekkür etmek gibi eylemlerde protokol kuralları ve nezaket kurallarına göre davranmak önem arz etmektedir.

E-posta yaygın bir haberleşme aracı değildir. E-posta ile gönderilen mesajların karar vericiye ulaşmama riski vardır. Kurumun en üst yetkilisi tek karar vericidir. Kurum çalışanlarının görevlerini yürütürken inisiyatif almaları beklenmez. İlişkilerde karar vericinin tespiti ve görüşmelerin bu kişi üzerinden ilerletilmesi önem arz etmektedir.

E-postalar ve telefon görüşmeleri bağlayıcı değildir; resmî yazışmalar geçerlidir. Sözlü veya e-posta yoluyla teklifler alınması, bunların bağlayıcı olduğu anlamına gelmemektedir.

İş yapma konusunda ikili ilişkiler önemlidir. Tanıdıklar ya da yönetime yakın hatırlı kişiler aracılığı ile iş takibi uygulaması yaygındır. Ticari ilişkilerde kurumsal olmayan firmalar arasında sözleşme imzalanması yaygın değildir. İş ilişkileri daha çok güven üzerine kurulmaktadır. Tacikistan'a yatırım ya da ticaret yapmak isteyen iş insanlarımızın mutlaka yatırım ya da ticaret yapmayı planladıkları alanda hukuk ve vergi danışmanları aracılığı ile iyi bir pazar araştırması yapmaları ve ileride doğabilecek ihtilaflarda mağdur olmamaları için hak ve yükümlülüklerini ayrıntılı düzenleyen bir sözleşme imzalamaları önem arz etmektedir.

Lisans alma ve imtiyaz verme, ihtilafların çözülmesi, gümrük ve vergilendirme işlemleri gibi resmî işlemlerde kamu çalışanlarının kolaylık ve çabukluk sağlanması karşılığında mal ya da para olarak çıkar sağlanması, kurumsal kültürün yadsınamaz bir gerçeğine dönüşmüştür.

Yolsuzluk şikâyetlerini bildirmek için aşağıdaki kuruma başvurulmaktadır.

Devlet Mali Kontrol ve Yolsuzlukla Mücadele Ajansı (www.anticorruption.tj)

Rudaki Caddesi No.78,

Duşanbe/Tacikistan

+992 37 221-48-10; +992 27 234-3052

E-mail: info@anticorruption.tj; agenti@anticorruption.tj

Para Kullanımı

Tacikistan'ın resmi para birimi Somoni'dir. Ülkede ödeme aracı olarak kâğıt para yaygın olarak kullanılmaktadır. Çek kullanımı resmi kurum ve şirketler arasında bankalar vasıtasıyla yapılmaktadır. Kredi kartı, genelde müşterisi fazla olan süpermarket, alışveriş merkezleri ve

mağaza zincirleri bulunan firmalar tarafından kabul edilmektedir. Son dönemlerde hızla yaygınlaşmakta olan mobil uygulamalı QR ödeme sistemleri birçok satış noktalarında kabul görmektedir.

Pasaport ve Ülkeye Geçici Giriş Vizesi uygulaması

Tacikistan vizesi, Tacikistan Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk Genel Müdürlüğünün (www.evisa.tj) web sitesi üzerinden elektronik ortamda veya yurt dışında bulunan Tacikistan Büyükelçilikleri ve Konsoloslukları tarafından verilmektedir.

Resmi Tatiller ve Mesai Saatleri

1 Ocak Yılbaşı Bayramı, 8 Mart Anneler Günü, 21-24 Mart Uluslararası Nevruz Bayramı, 9 Mayıs Zafer Bayramı, 27 Haziran Ulusal Birlik Günü, 9 Eylül Bağımsızlık Günü, 6 Kasım Anayasa Bayramı, Ramazan ve Kurban Bayramlarının 1.günü

Resmi Makamlarda mesai saatleri Pazartesi-Cuma 8:00-17:00, Cumartesi günü ise saat 8:00-14:00 arasındır. Öğle tatili 12:00-13:00 arasındır. Pazar günü hafta sonu tatilidir.

Yerel Saat

Tacikistan yerel saat dilimi UTC +5 kullanılmakta olup kış ve yaz dönemlerinde saatin ileri veya geri alınması uygulaması bulunmamaktadır.

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Şirket Türleri

Yabancılar, Tacikistan'da çeşitli şekillerde firma kurabilmektedir. Şirket kurulumuna ilişkin yasal mevzuat olan Tacikistan Ticaret Kanunu, Tacikistan Medeni Kanununun bir bölümü olarak düzenlenmiştir. Söz konusu kanun kapsamında ticari örgütlenmeler:

- Şirketler (Limited Şirketi, Anonim Şirketi ve Müteselsil Şirketler),
- Ortaklıklar,
- Üretim Kooperatifleri ve
- Devlet Şirketleri olarak tanımlanmıştır.

Yabancı yatırımcılar, devlet şirketleri haricinde, kendileri şirket sahibi olabilecekleri gibi, yerel bir ortakla ortak bir şirket de kurabilirler veya üretim kooperatifi üyesi olabilirler. Yabancılar, temsilcilik ofisi veya şube açma yoluyla da Tacikistan pazarına girebilirler. Ülkede en yaygın şirket türleri limited şirketi ve anonim şirketleridir.

Şirket Kurma Prosedürü

Ülkede en yaygın şirket türleri limited şirketi ve anonim şirketleridir.

Limited Şirket: En az 1, en fazla 30 kişi ile kurulabilen limited şirketlerin kurulumu için en az 105 ABD doları ortak anapara gerekmektedir.

Müteselsil Şirketler: Limited şirketlerle arasındaki fark, sorumluluk alanındadır. Her bir ortağın ilave sorumluluğu şirketin ana sermayesine yaptıkları yatırımı aşmamaktadır. Bu tür şirketler Tacikistan'da yaygın olarak kullanılmamaktadır.

Ortaklık: Herhangi bir minimum ortak sermaye gerektirmeyen ortaklıklarda, borçlanmalar kişisel olarak kabul edilmektedir. Ortaklıklar, tam ortaklık ve sınırlı ortaklık olmak üzere iki ayrı gruba ayrılmaktadır. Tam ortaklıkta tüm ortaklar kendi kişisel varlık ve borçlarından sorumludurlar. Sınırlı ortaklıkta ise ortaklardan biri tam yetkili kılınırken, diğer ortaklar katkıları oranında yetkilendirilmektedir.

Üretim Kooperatifleri: Üretim, satış, ticaret veya işleme alanlarında faaliyet gösteren en az 5 firmanın bir araya gelmesiyle kurulan gönüllü derneklerdir.

Şube ve Temsilcilik Açmak; Tacikistan'da ticari faaliyette bulunmak isteyen yabancı firmalar şube veya temsilcilik açma yoluyla ülkedeki faaliyetlerini yürütebilirler.

Yabancı bir firmanın Tacikistan'daki şubesi, merkez ofis dışında bir hukuki kişiliğe ve bağımsızlığa sahip değildir. Merkez ofis için geçerli olan tüm hukuki sorumluluklar firmanın şubesi için de geçerlidir. Ancak şube, merkez ofisten aldığı yetkiler çerçevesinde, yerel bankalarda hesap açabilir ve ayrı bir muhasebe kaydı tutabilir.

Temsilcilik ofisleri ise piyasa araştırması yapma ve müşterilerle ilk teması sağlama amacıyla

açılabilir. Temsilcilik ofisleri, yabancı şirketten bağımsız bir faaliyet yürütemez ve genellikle firma tarafında yetkilendirilen yabancı bir kişi tarafından yönetilir.

Şirket Feshi: Tüzel kişilikler, kurucuların aldıkları karar ile feshedilebilir. Fesih kararının yazılı olarak ilgili Kuruma (Vergi Komitesi) ivedilikle bildirilmesi gerekmektedir. Gerekli bildirim yapılmasının ardından Tasfiye Komisyonu oluşturulur. Tüzel kişinin borç iptali veya mülklerinin yönetimi Tasfiye Komisyonu tarafından yürütülür. Tasfiye Komisyonu alacaklıların tespiti için incelemelerde bulunur ve geçici fesih bilançosunu hazırlar. Geçici fesih bilançosunun şirket kurucuları tarafından onaylanması gerekmektedir. Alacaklılarla hesapların tasfiye edilmesinden sonra Tasfiye Komisyonu, tüzel kişinin kurucuları (veya katılanların) veya tüzel kişinin tasfiye kararını alan kuruluş tarafından tasdik edilecek olan nihai tasfiye bilançosunu hazırlar. Tasfiye işlemine ilişkin olarak devlet kayıt sistemine kaydedilen bir not ile tüzel kişiliğin tasfiyesi tamamlanır.

Ticari faaliyette bulunan tüzel kişilik, mahkeme kararı ile ilan edilen iflas kararı yoluyla da tasfiyesine karar verebilmektedir. Mahkeme tarafından tüzel kişiliğin iflasının açıklanmasının ardından; (i)tüzel kişinin tüm ödenmemiş yükümlülükleri için ceza ve menfaatlerinin tahakkuku durdurulur; (ii)tüzel kişinin malı üzerindeki icranın uygulanmasına ilişkin tüm sınırlamalar kaldırılır; (iii)mülkiyete ilişkin uyuşmazlıklar sona erdirilir ve (iv)mülkiyetle ilgili tüm iddialar bu tüzel kişiye sadece tasfiye işlemlerinin sınırları dâhilinde yönlendirilebilir.

Şirket Kayıt İşlemleri; Tacikistan’da firma kaydı farklı idarelerle teması gerektirse de ana yetkili kurum Vergi Komitesidir. Tüm Vergi Komitesi ofislerinde işlem kolaylığının sağlanması açısından “tek pencere” bulunmaktadır. Firmaların kayıt işlemi için aşağıda belirtilen adrese belgeleri ibraz etmeleri zorunludur:

1. Devlet kayıt sistemi başvuru formu (Yetkili Makam tarafından hazırlanmış olan formların eksiksiz doldurulması),
2. Şirketin türü, Tacikçe adı, adresi, kurucuların bilgileri, faaliyet alanları yazılı belirtilmelidir,
3. Şirket kuruluşuna ilişkin kurucuların kararı (Kurucuların bilgi ve imzasını içermelidir.),
4. Yönetim kurulu başkanının pasaport fotokopisi ve noter onaylı tercümesi.

Gerekli evrakların eksiksiz sunulması halinde kayıt işleminin 5 işgünü içinde tamamlanması öngörülmektedir. Kayıt işleminin tamamlanması ile firmaya Devlet Kayıt Sertifikası ve Vergi Kimlik Numarası (TIN) verilir.

İstatistik Kodu alınması içinse İstatistik Komitesine müracaat yapılması gerekmektedir. Devlet kayıt sertifikası ile istatistik kodu alınması, bankada hesap açılabilmesi ve diğer idari işlemlerin tamamlanması için ön koşuldur.

Sosyal Güvenlik ve Emeklilik Numarası alınması için de devlet kaydı yapıldıktan sonra 30 gün içinde Çalışma, Göç ve İstihdam Bakanlığına müracaat edilmesi gerekmektedir.

(Şirket tescili için başvuru adresi: Shamsi Sokak No:5/3, Duşanbe, Tacikistan - 734000
Tel: +992 (37) 236 50 81 / E-mail: akno@andoz.tj / Web: www.andoz.tj)

Sigorta

Tacikistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Nezdinde Devlet Sigorta Denetleme Kurumu 1 Ekim 2016 tarih ve 408 sayılı Tacikistan Cumhuriyeti Hükümeti kararı esasında oluşturulmuştur. Tacikistan Ulusal Banka kayıtlarına göre 1'i devlet 15'i özel toplam 16 sigorta şirketinin sigorta hizmeti sağladığı bilinmektedir. Ülke sigorta şirketlerinin toplam varlığı 815,7 milyon Tacikistan Somonisi (yaklaşık 74,7 milyon ABD doları) dir. Ülke sigorta raporuna göre 2023 yılında toplam 2,3 milyon adet sigorta sözleşmesi imzalanmıştır. Sigorta şirketleri üç türde hizmet sunmaktadır; devletin zorunlu kıldığı sigorta, zorunlu sigortalılar ve isteğe bağlı sigortalardır.

Bankacılık Mevzuatı

Merkez bankası görevini taşıyan Tacikistan Milli Bankası'nın (National Bank of Tajikistan) temel amacı, uzun vadeli fiyat istikrarını sağlamak, ülkedeki finansal sistemin istikrarı için para ve döviz piyasalarıyla ilgili düzenleyici önlemleri almak, devletin bankacılık sisteminin istikrarlı çalışmasını sağlamak, ödeme sisteminin kesintisiz ve etkili faaliyet sürdürmesini denetlemektir.

Tacikistan'da hâlihazırda 15 banka, 1 katılım bankası, 21 mikro kredi ve 26 mikro kredi fonu olmak üzere 69 kredi finans kuruluşu bulunmaktadır.

Tacikistan bankacılık sektörü hâlihazırda az gelişmiş bir yapı arz etmekte olup uluslararası finans yapısına entegrasyonunu tamamlayamamıştır. Tacikistan Milli Bankasının performansı ise düşük sermaye ve zayıf kurumsal yapı tarafından sınırlanmaktadır.

Tacikistan bankacılık sisteminde faaliyet gösteren bankaların listesine https://www.nbt.tj/tj/banking_system/banks.php linkinden ulaşılabilir.

Tacik bankaları, Dubai, Kazakistan, Özbekistan, Çin ve Avrupa bankaları aracılığıyla Türkiye'deki bankalar ile işlem yapmaktadırlar. Bunun yanı sıra, Tacikistan'ın Alif Bank, Amonatbank, Dushanbe City Bank, Eshkhat Bank, International Bank of Tajikistan, Orien Bank, Spitamen Bank, Sanoatsodirot Bank, Tawhid Bank, Humo Microcredit Deposits Organization, The First Microfinance isimli bankalarının ülkemizdeki bazı bankalarla ortak hesapları bulunmaktadır.

Vizeler

Umuma mahsus pasaport hamili vatandaşlarımız, Tacikistan'a gerçekleştirecekleri turistik seyahatlerde vizeye tabi değildirler.

Turistik amaçlı olmayan seyahatler öncesinde ise vatandaşlarımızın, www.visa.gov.tj internet adresinden başvurularını yaparak, Tacikistan'ın ilgili temsilciliklerinden seyahat tipine uygun vizelerini almaları gerekmektedir.

T.C. Umuma Mahsus Pasaport Hamilleri için 1 Ocak 2022 tarihi itibarıyla 30 günü geçirmemek kaydıyla vize muafiyeti getirilmiştir. Hizmet ve Hususi Pasaport Hamilleri 60 gün süreyle ve

Diplomatik Pasaport Hamilleri 90 gün süreyle vizeden muaftır. Tacikistan'a görevle atanmayan, Diplomatik, Hizmet ve Hususi Pasaport Hamilleri, Tacikistan'a yapacakları turizm amaçlı seyahatleri veya transit geçişlerinde, toplam ikamet süresi, ilk giriş tarihinden itibaren geçerli olacak şekilde, altı ay içerisinde yukarıda belirlenen süreleri geçmemek kaydıyla vizeden muaf tutulmaktadır.

Tacikistan'ın vatandaşlarımızdan tahsil ettiği vize (çalışma vizesi dahil) ve çalışma izni harç tutarları aşağıda gösterilmektedir.

Tek Giriş	Transit
3 gün: 15 ABD doları	72 saat: 15 ABD doları
7 gün: 30 ABD doları	
14 gün: 40 ABD doları	
1 ay: 50 ABD doları	
45 gün: 60 ABD doları	
2 ay: 65 ABD doları	
3 ay: 70 ABD doları	
4 ay: 80 ABD doları	
5 ay: 90 ABD doları	
6 ay: 100 ABD doları	
7 ay: 120 ABD doları	
8 ay: 140 ABD doları	
9 ay: 160 ABD doları	
10 ay: 180 ABD doları	
11 ay: 200 ABD doları	
1 yıl: 220 ABD doları	
2 yıl: 350 ABD doları	
3 yıl: 450 ABD doları	

Çalışma vizesi için başvurulacak merci, aşağıda adresi verilmiş olan Tacikistan Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı Konsolosluk Genel Müdürlüğüdür.

34 Pushkin str., Dushanbe, Republic of Tajikistan
e-mail:info@consular.tj
<https://www.consular.tj>

Tacikistan'da çalışma izni/ikamet harcı, çalışma vizesi dahil, 3.300 Tacik somoni (yaklaşık 330 ABD doları), ilave her giriş +10 ABD doları, müteaddit giriş +40 ABD dolarıdır.

Tacikistan'a seyahat edecek vatandaşlarımızın, Tacikistan yasalarına göre yabancıların ülkeye girişlerinden itibaren 10 iş günü içinde en yakın "Vize ve Kayıt Ofisi"ne giderek ülkede kalacakları süreyi ve adresi bildirmeleri gerekmektedir.

Bildirim üç şekilde yapılabilmektedir:

1. Otelde konaklayacak kişiler kaldıkları otelin resepsiyonları vasıtasıyla bildirim yapabilirler.

2. Bir Tacik vatandaşının hanesinde konaklanacaksa, Tacik vatandaşı yabancıнын pasaportuyla beraber en yakın Vize ve Kayıt Ofisine başvurabilir.
3. İlgili yabancı doğrudan en yakın Vize ve Kayıt Ofisine başvurabilir.

Tacikistan'ın yabancı vatandaşlardan tahsil ettiği ikamet (oturma) harç tutarları aşağıda gösterilmektedir.

3 aya kadar 172 Tacikistan Somoni (yaklaşık 15 ABD doları)
3 ay ile 1 yıla kadar 262 Tacikistan Somoni (yaklaşık 25 ABD doları)'dır.

Bildirim yapılmadığı takdirde ülkeden çıkış sırasında para cezası uygulanmaktadır. Söz konusu ceza uçuş öncesinde havalimanında ödenemediğinden vatandaşlarımızın uçuşlarını kaçırabildikleri görülmektedir.

Vatandaşlarımızın ülkede kalışlarında ve ülkeden çıkışlarında herhangi bir sorunla karşılaşmamaları için ülke yasalarına uymaları önem arz etmektedir.

Kaynak: T.C. Duşanbe Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği